Artykuły

Klio. Czasopismo poświęcone dziejom Polski i powszechnym
PL ISSN 1643-8191, t. 79 (2)/2026, s. 5–27

http://dx.doi.org/10.12775/KLIO.2026.009

Danuta Okoń*

Senatorowie z rodu Noniuszów w przestrzeni miejskiej Brixii (II–pierwsza połowa III w. n.e.)**

Senators of the Nonia gens in the urban space of Brixia (2nd century–first half of the 3rd century AD)

Streszczenie: Ród Noniuszów (*Nonii*) z Brixii należał do senatorskiej elity Imperium Romanum w II i pierwszej połowie III w. n.e. Analiza inskrypcji ujawnia świadomą strategię upamiętniającą, mającą na celu legitymizację statusu rodziny i utrzymanie jej widoczności w przestrzeni miejskiej mimo ogólnoimperialnych karier jej przedstawicieli.

Słowa kluczowe: Brixia, Noniuszowie, stan senatorski, prozopografia, epigrafika

* Instytut Historyczny Uniwersytetu Szczecińskiego, ul. Krakowska 71–79, 70-017 Szczecin, danuta.okon@usz.edu.pl, ORCID: 0000-0003-1173-7043.

** Inspiracją dla tematu rozważań była fundamentalna monografia Józefa Zająca *Wyzwoleńcy w antycznej Brixii: studium prozopograficzne (I–1. poł. III w. n.e.)*, Toruń 2000. Artykuł stanowi jej uzupełnienie poprzez analizę jednego z rodów senatorskich z Brixii – Noniuszów. Przedmiotem opracowania są wszyscy przedstawiciele tej *gens*, którzy w badanym okresie mieli status *clarissimi viri*.

Abstract: The *gens Nonia* from Brixia belonged to the senatorial elite of the Roman Empire in the 2nd century and the first half of the 3rd century AD. Analysis of inscriptions reveals a conscious commemorative strategy aimed at legitimising the family's status and maintaining its visibility in the urban space despite the imperial careers of its representatives.

Keywords: Brixia, Nonii, *ordo senatorius*, prosopography, epigraphy

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie senatorskich Noniuszów (*Nonii*) pochodzących z Brixii, ich związków rodzinnych, *cursus honorum* i obecności w przestrzeni historycznej miasta. Do osiągnięcia tego celu konieczne jest odtworzenie biogramów znanych Noniuszów i określenie roli, jaką odgrywali w senacie, administracji Imperium Romanum, a także w swoim regionie. Badania pozwolą również stwierdzić: w jakim stopniu arystokracja uczestniczyła w życiu rodzinnego miasta (np. fundacje, dotacje, patronat), jak społeczność lokalna postrzegała ich aktywność oraz w jaki sposób rody senatorskie upamiętniały swoich przedstawicieli w miejscu pochodzenia (np. inskrypcje, posągi).

Literatura na temat Noniuszów jest obszerna. Należy wspomnieć o hasłach w dziełach encyklopedycznych: *Prosopographia Imperii Romani*[1], *Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*[2], *Der neue Pauly*[3], fragmentach w monografiach odnoszących się do stanu senatorskiego,

[1] *Prosopographia Imperii Romani saec. I, II, III*, Hrsg. E. Groag et al., Berlin 1933–2015 (*editio altera*), N 114, N 115, N 116, N 140, N 145, N 146.

[2] *Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Hrsg. A. Pauly et al., Stuttgart–München 1839–1980, RE 17, 1936, kol. 864 nr 11 i nr 12, RE 17, 1936, kol. 879–882 nr 36, RE 17, 1936, kol. 897 nr 39 i nr 40.

[3] *Der neue Pauly: Enzyklopädie der Antike*, Hrsg. H. Cancik, H. Schneider, Stuttgart 1996–2003, Nonius II, 1; II, 2; II, 3; II, 15; II, 16.

np. Gézy Alföldy'ego[4], Guido Barbieriego[5], Jenö Fitza[6], Pierre'a Lambrechtsa[7], Paula M. M. Leunissena[8], Danuty Okoń[9], Christiana Settipaniego[10], oraz o pracach dotyczących bezpośrednio społeczności miejskiej Brixii takich autorów jak: Stefan Breuer[11], Albino Garzetti[12], Gian Luca Gregori[13], Silvia Mollo[14], Józef Zając[15].

Podstawą analiz będą przede wszystkim inskrypcje Noniuszów – zarówno wystawione przez nich, jak i im dedykowane – a także pozostałości materialne, takie jak grobowce i bazy posągów. Trzeba zauważyć, że senatorowie rozwijający kariery w służbie imperium często byli nie-

---

[4] G. Alföldy, *Senatoren aus Norditalien. Regiones IX, X und XI*, w: *Epigrafia e ordine senatorio*, ed. S. Panciera, Tituli 5, Roma 1982, s. 344, 347–349, 354, 366; idem, *Konsulat und Senatorenstand unter den Antoninen. Prosopographische Untersuchungen zur senatorischen Führungsschicht*, Antiquitas, Reihe 1. Abhandlungen zur alten Geschichte, Bonn 1977, s. 76, 102, 112, 118 i nast., 120, 137, 164, 217, 236 i nast., 251, 272 i nast., 275 i nast., 280, 291, 301, 303, 331.

[5] G. Barbieri, *L'albo senatorio da Settimio Severo a Carino (193–285)*, Roma 1952, nr 379, nr 380.

[6] J. Fitz, *Die Verwaltung Pannoniens in der Römerzeit*, vol. 1–4, Budapest 1993–1995, s. 485–487, nr 288.

[7] P. Lambrechts, *La composition du sénat romain de l'accession au trône d'Hadrien à la mort de Commode (117–192)*, Antwerpen–Paris–Gravenhage 1936, nr 179, nr 446, nr 1191; idem, *La composition du sénat romain de Septime Sévere à Dioclétien (193–284)*, Budapest 1937, nr 287 = nr 797, nr 288 = nr 798.

[8] P. M. M. Leunissen, *Konsuln und Konsulare in der Zeit von Commodus bis Severus Alexander (180–235 n. Chr.). Prosopographische Untersuchungen zur senatorischen Elite im römischen Kaiserreich*, Amsterdam 1989, s. 109, 134, 326, 332, 357.

[9] D. Okoń, *Album senatorum*, t. 1: *Senatores ab Septimii Severi aetate usque ad Alexandrum Severum (193–235 AD)*, Szczecin 2017, nr 744, nr 745, nr 746.

[10] Chr. Settipani, *Continuité gentilice et continuité familiale dans les familles sénatoriales romaines à l' époque impériale. Mythe et réalité*, Oxford 2000, s. 214–215.

[11] S. Breuer, *Stand und Status: Munizipale Oberschichten in Brixia und Verona*, Bonn 1996.

[12] A. Garzetti, *I Nonii di Brescia*, „Athenaeum" 1977, t. 55, s. 175–185.

[13] G. L. Gregori, *Brescia Romana. Ricerche di prosopografia e storia sociale*, Roma 1990.

[14] S. Mollo, *La mobilita sociale a Brescia romana*, Milano 2000.

[15] J. Zając, op. cit.

obecni w rodzinnym regionie ze względu na pełnienie różnych funkcji publicznych, np. magistrata w Rzymie czy też urzędnika na prowincji. W konsekwencji ślady ich aktywności w Brixii mogły być nieliczne. Zachodzi więc konieczność analizy wszystkich inskrypcji wymieniających Noniuszów (także tych spoza rodzinnej miejscowości), co jest szczególnie istotne przy ustalaniu ich *cursus honorum*. Stwierdzenie, które z urzędów (wszystkie czy wybrane) pojawiały się w publicznych inskrypcjach Noniuszów, jest ważne dla odtworzenia polityki historycznej rodu.

Rodzinne miasto Noniuszów – Brixia – zostało założone przez plemię Cenomannów. W 89 r. p.n.e. miejscowość uzyskała prawa latyńskie, w 49 r. p.n.e. status municypium wpisanego do *tribus* Fabia, a za Augusta status kolonii rzymskiej. Miasto w rozkwicie liczyło około 10 000 osób. Z zachowanych pozostałości zabudowy: Capitolium, murów miejskich, forum, teatru, kurii, *insulae*, akweduktu można wnosić, że Brixia była ośrodkiem znaczącym i dostatnim. Pochodziło z niej kilka rodów senatorskich – oprócz *Nonii* także *Iuventii*, *Lucanii*, *Maesii*, *Minicii*, *Nummii*, *Statii*, *Vibii*.

Gentilicium Nonius powstało na bazie *praenomen* Nonus (dziewiąty). Ród składał się z licznych gałęzi, z których najstarszymi były *Nonii Asprenates* i *Nonii Sufenates*, obie pochodzące z Picenum. Ich przedstawiciele obejmowali najwyższe urzędy już w dobie republiki. Z Brixią związani byli *Nonii Muciani*, którzy z czasem przybrali drugie *gentilicium* – Arrius i stworzyli linię znaną jako *Nonii Arrii Muciani*. Na podstawie zabytków epigraficznych można stwierdzić, że szczyt aktywności senatorskich *Nonii* w Brixii przypada na czas od II do pierwszej połowy III w. Z tego okresu znamy pięciu senatorów należących do tego rodu: M. Nonius M. f. Fab. Mucianus (= M. Nonius M. f. Pob. Mucianus P. Delphius Peregrinus = P. Delphius Peregrinus Alfius Alennius Maximus Curtius Valerianus Proculus M. Nonius Mucianus), M. Nonius M. f. Macrinus, M. Nonius M. f. Arrius Mucianus Manlius Carbo, M. Nonius M. f. Arrius Mucianus, M. Nonius M. f. Arrius Paulinus Aper[16].

[16] *Nonii* aktywnie działali jeszcze w IV–V w. Około 324 r. w Modenie poświadczony został „L(ucius) Nonius Verus v(ir) cons(ularis) bis correct(or) Apuliae et Calab(riae) Venetiarum et Istriae comes patronus Mutinensium Aquileien(sium) Brixianorum et

1. M. Nonius M. f. Fab. Mucianus (cos. suff. 138)

Związki rodzinne. Był synem ekwickiego małżeństwa – nieznanego nam M. Noniusa (Mucianusa?) i Delphii Peregriny[17]. Urodził się jako M. Nonius M. f. Fab. Mucianus[18]. Później został adoptowany przez jednego z krewnych ze strony matki (wuja? dziadka?)[19], pochodzącego z Werony. Adopcja dokonana przed kwesturą (nie wykluczam nawet, że przed trybunatem wojskowym) umożliwiła mu spełnienie kryterium majątkowego wymaganego do ubiegania się o status senatora. Starania okazały się skuteczne – został pierwszym Noniuszem z Brixii w senacie Imperium Romanum.

Po adopcji jego pełne *nomen* brzmiało P. Delphius Peregrinus Alfius Alennius Maximus Curtius Valerianus Proculus M. Nonius Mucianus[20], zmieniło się także jego *tribus* – z Fabia na Poblilia[21]. W inskrypcjach konsularnych występował zarówno pod *nomen* adopcyjnym[22], jak i pod

universarum urbium Apuliae Calabriaeque" (CIL XI 831a = ILS 1218), a także w Aeclanum (CIL IX 1115, CIL IX 1116 = A. Salvatore, *Aeclanum. Mille anni di storia irpina*, Foggia 1982, s. 158, nr 77 = SupplIt 29, 2017, s. 96 ad nr. (S. Evangelisti)). Ostatnim znanym nam przedstawicielem rodu *Nonii* z Brixii był N(onius) Ar(rius) Manl(ius) Boethius, o którym wiemy, że był konsulem zwyczajnym (487 r.), patrycjuszem, prefektem pretorium i dwukrotnym prefektem miasta (CIL V 8120, 1 = CIL XIII 3, s. 752 = InscrIt 10, 5, 1273 = ILS 1301 = AE 2003, +12).

[17] Chr. Settipani, op. cit., s. 214–215.

[18] Potwierdzają to jego inskrypcje z Brixii wystawione już po jego konsulacie: CIL V 4346 = InscrIt 10, 5, 128 = SupplIt 8, 1991, s. 166 ad nr., CIL V 4345 = InscrIt 10, 5, 127 = SupplIt 8, 1991, s. 166 ad nr.

[19] O. Salomies, *Adoptive and polyonymous nomenclature in the Roman Empire*, Helsinki 1992, s. 128–129; Chr. Settipani, op. cit., s. 214–215. Autorzy stwierdzają fakt adopcji, ale nie analizują jej powodów.

[20] Takie *nomen* podaje inskrypcja z Afryki: „Senatus consultum de nundinis saltus Beguensis" ze 138 r. (CIL VIII 270 = 11451 = 23246).

[21] Jego nowe *tribus* – Poblilia potwierdza inskrypcja z Werony (CIL V 3343).

[22] Zob. przypis 21 i tekst powyżej.

pierwotnym[23], we wszystkich wypadkach z tym samym współkonsulem – P. Cassiusem Secundusem, co stanowi podstawę do utożsamienia Mucianusów[24]. W inskrypcjach, które wystawili mu w Brixii (po konsulacie) wnuk i przyjaciel, nadal figurował z *tribus* Fabia i *nomen* pierwotnym[25]. W ten sposób podkreślano jego związki z rodzinnym miastem, a nie z Weroną, co było istotne dla tych, którzy nadal zamieszkiwali w Brixii.

Jego żoną była zapewne Minicia Macrina[26], z senatorskiego rodu z Brixii, synem natomiast M. Nonius M. f. Fab. Macrinus (cos. suff. 154). Do małżeństwa doszło po uzyskaniu przez Mucianusa statusu senatorskiego[27].

Cursus honorum. Znany jest fragmentarycznie z kilku inskrypcji pochodzących z różnych części Imperium Romanum. Na ich podstawie można stwierdzić, że pełnił m.in. funkcje: *tribunus militum legionis X Fretensis, quaestor, aedilis, praetor, legatus pro praetore provinciae Asiae*[28],

[23] AE 1934, 146, AE 2009, 995 – uzupełnienie w luce inskrypcji konsularnej wygląda następująco: [L. Nonius Mucianus]. Należy zwrócić uwagę na błędne uzupełnienie *praenomen* Mucianusa przez H. Ubla – [L(ucius)] zamiast [M(arcus)].

[24] Wariancje *nomina* Mucianusa spowodowały, że część badaczy nie przyjęła hipotezy o utożsamieniu; zob. np. S. Breuer, op. cit., s. 38–39 i S. Mollo, op. cit., s. 165, choć autorzy nie wyjaśniają, dlaczego konsul z różnymi *nomina* występuje zawsze z tym samym współkonsulem.

[25] CIL V 4346 = InscrIt 10, 5, 128 = SupplIt 8, 1991, s. 166 ad nr.; CIL V 4345 = InscrIt 10, 5, 127 = SupplIt 8, 1991, s. 166 ad nr. Więcej zob. przypisy 36 i 37.

[26] Moja hipoteza o małżeństwie Mucianusa z Minicią Macriną opiera się na dwóch przesłankach: na istnieniu w Brixii rodu *Minicii* z przydomkiem *Macrini* oraz na *cognomen* Macrinus noszonym przez syna Mucianusa. Wiadomo też, że rzymskie rody senatorskie preferowały zawieranie małżeństw w rodzinnym regionie.

[27] Małżeństwa kobiet ze stanu senatorskiego z ekwitami nie były popularne, gdyż kobieta traciła w nim swój pierwotny, wyższy status. Odwrotne zdarzały się częściej, szczególnie jeśli były połączone z wysokim posagiem (zob. np. Septimius Severus i Iulia Domna).

[28] Według inskrypcji z Werony (CIL V 3343), którą dedykował mu – jako patronowi – stan dekurionów tego miasta: „M(arco) Nonio M(arci) f(ilio) Pob(lilia) Muciano P(ublio) Delphio Peregrino, trib(uno) mil(itum) leg(ionis) X Fret(ensis), quaest(ori), aed(ili), pr(aetori), leg(ato) pro pr(aetore) provinc(iae) Asiae, patrono d(ecreto) d(ecurionum)".

legatus pro praetore Pannoniae inferioris (około 135 r.)[29], *consul suffectus* (w 138 r.)[30], *XV vir sacris faciundis*[31].

Pierwszą potwierdzoną funkcją był trybunat wojskowy – nie wiemy, czy ekwicki (*angusticlavius*), czy senatorski (*laticlavius*)[32]. Jeśli ekwicki, to wcześniej powinien był piastować urząd *praefectus cohortis*, jeśli senatorski, to *vigintivira*. W *cursus* brak zarówno *adlectio* – co oznacza, że magistratury obejmował we właściwym wieku[33] – jak i *commendatio*, co wskazuje, że nie korzystał ze specjalnej protekcji cesarskiej. Po magistraturach (w których edylat był na pewno plebejski) pełnił – co zaskakuje – obowiązki legata prokonsula Azji. Miał już wtedy rangę pretorską, a na tym etapie z reguły obejmowano pierwsze samodzielne funkcje. Można założyć, że po preturze nie otrzymał żadnej atrakcyjnej propozycji, dlatego też prokonsul Azji (Publius Iuventius Celsus?)[34] zaproponował mu legację, aby wspomóc jego karierę. Poza nią znamy jeszcze jeden urząd pretorski w *cursus* Mucianusa – namiestnictwo Pannonii inferior (z ob-

[29] Funkcję legata potwierdza dyplom wojskowy ze 135 r. – M. M. Roxan, *Two complete diplomas of Pannonnia Inferior: 19 May 135 and 7 Aug. 143*, „Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik" 1999, Bd. 127, s. 249–267.

[30] Zob. CIL VIII 270 = 11451 = 23246 = ILTun. 395 (Tunezja); AE 1934, 146 (San Canzian d'Isonzo, Italia); AE 2009, 995 (Noricum); CIL V 4346 = InscrIt 10, 5, 128 = SupplIt 8, 1991, s. 166 ad nr. (Brixia); CIL V 4345 = InscrIt 10, 5, 127 = SupplIt 8, 1991, s. 166 ad nr. (Brixia).

[31] Zob. przypisy 36 i 37.

[32] Senatorowie o ekwickich początkach często maskowali ekwicki status pełnionego trybunatu, używając zapisu: *tribunus militum* lub *tribunus legionis*. Wcześniejsze urzędy ekwickie nie były podawane; wskazówką do zdiagnozowania początkowego statusu senatora było umieszczenie na początku inskrypcji z *cursus honorum* senatorskiego *vigintiviratu* lub też jego brak (tak jak w przypadku Mucianusa). Więcej na temat karier trybunów wojskowych zob. D. Okoń, *Tribunus militum. Kariery senatorskie rzymskich trybunów wojskowych w epoce Sewerów*, Szczecin 2024.

[33] Czyli w 25. roku życia kwestora, w 27. roku życia trybuna plebejskiego lub edyla, około 30. roku życia pretora.

[34] Słynny prawnik pochodzący z Sentinum (*tribus* Velina) w Italii Środkowej. *Gentilicium* wskazuje, że mógł być spokrewniony z rodem *Iuventii* z Brixii.

sadą legionową). Zapewne przed przejęciem namiestnictwa Pannonii sprawował dowództwo legionu lub zarząd prowincji bez garnizonu wojskowego, na zasadzie przygotowania do bardziej odpowiedzialnych funkcji. Całości kariery Mucianusa nie jesteśmy w stanie odtworzyć, ale jest oczywiste, że urzędów pretorskich (tak jak u innych *homines novi*) było więcej[35]. Wiemy, że osiągnął konsulat dodatkowy, ewentualnych funkcji pokonsularnych nie znamy.

Obecność inskrypcyjna w Brixii. W Brixii odnaleziono dwie inskrypcje poświęcone Mucianusowi – obie na bazach niezachowanych posągów. Pierwszą z nich dedykował mu jego wnuk Mucianus[36], odwołując się w ten sposób do konsularnego antenata, a drugą C. Iulius Sacerdos *commilito et amicus*[37]. Są krótkie i wymieniają tylko dwie (te same) funkcje: konsula i *XV vira sacris faciundis*. Zostały zapewne wystawione w roku jego konsulatu lub wkrótce po nim. Wybór urzędów był podyktowany ich znaczeniem oraz względami technicznymi (niewielką powierzchnią inskrypcyjną baz posągów).

W przestrzeni miejskiej Brixii M. Nonius M. f. Mucianus pojawiał się jako żołnierz, członek ważnego kolegium religijnego oraz senator rangi konsularnej, co maskowało jego ekwickie pochodzenie i fakt, że był *homo novus*. Nie odnaleziono dotychczas inskrypcji wystawionych przez samego Mucianusa, niewątpliwie powodem było jego zamieszkiwanie w Weronie[38].

---

[35] Standardowo *homines novi* po preturze sprawowali pięć i więcej urzędów rangi pretorskiej, przedstawiciele rodów senatorskich dwa–cztery, a patrycjusze jeszcze mniej (lub wcale). W przypadku Mucianusa znamy tylko dwa takie urzędy, co uwidacznia skalę naszej niewiedzy.

[36] CIL V 4346 = InscrIt 10, 5, 128 = SupplIt 8, 1991, s. 166 ad nr. (A. Garzetti): „M(arco) Nonio M(arci) f(ilio) Fab(ia) Muciano co(n)s(uli), XV viro sacr(is) fac(iundis), Mucianus avo". Wystawca to M. Nonius Arrius Mucianus Manlius Carbo.

[37] CIL V 4345 = InscrIt 10, 5, 127 = SupplIt 8, 1991, s. 166 ad nr. (A. Garzetti): „M(arco) Nonio M(arci) f(ilio) Fab(ia) Muciano co(n)s(uli), XV vir(o) sacris fac(iundis), C(aius) Iulius Sacerdos commilito et amic(us)".

[38] Potwierdza to inskrypcja CIL V 3343, honorująca go jako patrona; zob. przypis 28.

2. M. Nonius M. f. Fab. Macrinus (cos. suff. 154)

Związki rodzinne. Wnuk ekwity M. Noniusa (Mucianusa?) i Delphii Peregriny, syn senatora M. Noniusa M. f. Fab. Mucianusa (cos. suff. 138)[39] i Minicii Macriny[40]. Nietypowy przydomek – Macrinus jest elementem nomenklatury przejętym z rodu matki[41].

Macrinus był żonaty z kobietą rodu senatorskiego Flavią Arrią[42], spokrewnioną z senatorskimi rodami *Flavii Aprii* i *Arrii Antonini*. Na pewno nie pochodziła ona z Brixii, gdyż brak w mieście śladów takiej *gens senatoria* (*Flavii Arrii*). Ich synem był M. Nonius Arrius Mucianus Manlius Carbo (cos. suff. ca 180)[43].

---

[39] Tak przyjmują: L. Schumacher, *Die vier hohen römischen Priesterkollegien unter den Flaviern, den Antoninen und den Severern (69–235 n. Chr.)*, Mainz 1973, stemma nr V; Chr. Settipani, op. cit., s. 214–215; W. Eck, *Der neue Pauly*, Nonius II, 16. Odmiennie tę kwestię widzą inni badacze. Gian Luca Gregori, *Brescia Romana. Ricerche di prosopografia e storia sociale*, t. 2: *Analisi dei documenti*, Roma 1999, s. 112, dopuszcza opcje, że Mucianus i Macrinus byli braćmi lub ojcem i synem. Albino Garzetti, *I Nonii di Brescia*, s. 175–185, uznał Mucianusa cos. a. inc. za ojca, wujka lub brata Noniusa Macrinusa. Silvia Mollo, op. cit., s. 166, nie zauważa bezpośrednich związków rodzinnych między Mucianusem a Macrinusem. Rozbieżność opinii wśród znawców przedmiotu wynika z małego odstępu czasowego pomiędzy konsulatami Mucianusa i Macrinusa. Ja jednak przyjmuję, że Mucianus i Macrinus to ojciec i syn, a niewielki przedział pomiędzy ich konsulatami (16 lat) wynikał z odmiennego statusu początkowego – ojciec *homo novus*, a syn *consularis filius*. Starszy mógł zostać konsulem po 40. roku życia, młodszy już po 35. roku życia.

[40] Zob. przypis 26.

[41] W 138 r. inskrypcja z Afryki (CIL VIII 270 = 11451 = 23246) wymienia jako kwestora M. Noniusa M. f. Ouf. Macrinusa. Nie można go utożsamić z konsulem 154 r. ze względu na odmienne *tribus* (Oufentina); *Nonii* wywodzący się z Brixii należeli do *tribus* Fabia, a po adopcji – Poblilia.

[42] M.-Th. Raepsaet-Charlier, *Prosopographie des femmes de l'ordre sénatorial (Ier–IIe siècles)*, Leuven 1987, t. 2, s. 110–111, nr 94.

[43] Leonhard Schumacher, op. cit., stemma nr V, błędnie uznał, że synem Macrinusa był także M. Nonius M. f. Pob. Arrius Mucianus (cos. ord. 201).

Cursus honorum. Znany z kilku inskrypcji: z Brixii, dedykowanej przez stan dekurionów[44], z grobowca przy Via Flaminia (*titulus sepulcralis*)[45],

[44] „Athenaeum" 1997, t. 85, s. 193–197 (A. Garzetti) = AE 1997, 721 = A. Garzetti – A. Valvo, *Mantissa epigrafica bresciana*, Brescia 1999, s. 32–34 ad nr. 2 = G. L. Gregori, *Brescia Romana…*, t. 2, s. 328 = Varia Epigraphica (Atti del Colloquio internazionale di epigrafia), Faenza 2001, s. 449–451 (A. Valvo) = SupplIt, 25, 2010, s. 235–237 ad nr. 45 (A. Valvo): „[M(arco) No]nio [M(arci) f(ilio)], [Fab(ia) Ma]crino, [co(n)s(uli)], [XV vir(o) sacr(is) f]aciund(is), leg[ato] [Aug(usti) pr(o) pr(aetore) prov]inc(iae) Pann(oniae) Superi[or(is)], [curatori alve]i Tiber(is) et riparum it[em] [cloacar(um) Urb(is), leg(ato)] Aug(usti) pr(o) pr(aetore) provinc(iae) Pann[on(iae)] [Inf(erioris), leg(ato) leg(ionis) XIIII Ge]m(inae), pr(aetori), trib(uno) pleb(is), leg[(ato)] prov(inciae) Asia[e, q(uaestori)], [trib(uno) mil(itum) leg(ionis) XVI et le]g(ionis) VII Gem(inae), X vir(o) stlitib(us) iudic[and(is)] [d(ecreto) pa]trono [d(ecurionum)]". Inskrypcja ta podaje karierę Macrinusa do objęcia funkcji legata Pannonii superior.

[45] AE 2007, 257 = AE 2012, 249 (nowa rekonstrukcja Gregoriego): „[M.] Nonio M. f. Fab(ia) Macrino [consuli, proconsuli Asiae, XV vir(o) sacris f]ac(iundis), sodali Verian[o Antonino, amico Augustor(um)?], comiti, leg(ato) Imp(eratoris) Antonini Aug(usti) ex[peditionis Germanic(ae) et Sarmatic(ae)?, leg(ato)] Aug(usti) pro praetore p[rovinciarum Baeticae? et Hispa]niae Citerioris item Pannoniae Sup[erioris item Pannoniae Inferioris, curato]ri a[lvei Tiberis, leg(ato) leg(ionis) XIIII Gem(inae), praet(ori), tri(buno) pl(ebis), leg]ato provinciae Asiae, quaestor[i, tribuno militum leg(ionis) X Fretens(is)? item leg(ionis) VII Geminae, X vir(o) stlitibus iudican]dis, patri optimo et Flavi[ae…] M. Noniu[s Arrius…]". Inskrypcja nie ma charakteru chronologicznego i zawiera liczne lakuny. Dopiero porównanie z innymi napisami dedykowanymi Macrinusowi pozwala odtworzyć porządek jego kariery i uzupełnić braki. W rekonstrukcji Gregoriego uwzględniono częściowo dane z inskrypcji z Efezu (AE 1907, 180 = ILS 8830 = I.Eph. 3029), potwierdzające prokonsulat Azji Macrinusa. Jednak włoski badacz nie wziął pod uwagę, że ta sama inskrypcja podaje, iż w legionie służył jako *tribunus laticlavius* (χειλίαρχος πλατύσεμος), i wpisał w lakunę określenie *tribunus militum*. Jest to mało prawdopodobne uzupełnienie, gdyż senatorowie, których rody niedawno awansowały do senatu, nie zaniedbywali okazji, by podkreślać swoją nową rangę. W inskrypcji z Efezu występuje problematyczny zapis: χειλιάρχου πλατυσήμου λεγιῶνος ἑπτακαιδεκάτης, tj. „trybun *laticlavius* legionu siedemnastego". Odczyt ten nie może być przyjęty dosłownie, ponieważ legion XVII została zniszczona w 9 r. n.e. w Lesie Teutoburskim i nigdy go nie odtworzono. Gregori rekonstruował natomiast: „leg(ionis) X Fr(etensis)? item leg(ionis) VII Gemin(ae)". Bardziej prawdopodobne wydaje się jednak, że inskrypcja zawiera prosty błąd w numeracji i pierwotnie

oraz z prowincji, którymi zarządzał (Pannonia inferior, Pannonia superior, Asia)[46]:

> X vir stlitibus iudicandis, tribunus laticlavius legionis XVI Flaviae firmae item legionis VII geminae, quaestor, legatus provinciae Asiae, tribunus plebis, praetor, legatus legionis XIIII geminae, curator alvei Tiberis et riparum et cloacarum Urbis, legatus pro praetore Pannoniae inferioris, consul suffectus, legatus pro praetore Pannoniae superioris, legatus pro praetore provinciarum Baeticae? et Hispaniae citerioris, legatus Imperatoris expeditionis Germanicae et Sarmaticae, comes, amicus Augustorum, proconsul Asiae, XV vir sacris faciundis, sodalis Verianus Antoninianus.

Macrinus wybudował sobie za życia grobowiec w prestiżowej lokalizacji, jaką była Via Flaminia[47], co wskazuje na jego wysoki status w społeczeństwie i posiadany majątek.

Karierę rozpoczął w stanie senatorskim jako *vigintivir* (*X vir stlitibus iudicandis*). Następnie był trybunem (*laticlavius*) dwóch legionów (w Syrii – *XVI Flavia firma* i w Hiszpanii – *VII gemina*). Po zakończeniu służby wojskowej został kwestorem. Po kwesturze był legatem prokonsula Azji. Jego ojciec otrzymał taką funkcję dopiero po preturze, on sam jako syn konsula został zaproszony do udziału w sztabie prokonsula wcześniej. Następnie Macrinus piastował urząd trybuna plebejskiego i pretora. Po pre-

odnosiła się do legionu XVI, zwłaszcza że grecki tekst jednoznacznie operuje pojedynczym liczebnikiem porządkowym.

[46] Jako legat Pannonii inferior – AE 2018, 1984, AE 2018, 1989, AE 2019, 1298, jako legat Pannonii superior – RMD IV, 273 = Pferdehirt, RGZM, 36 = P. Holder, „Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik" 2006, Bd. 156, s. 261–264, nr 2 = AE 2006, 1832; AE 2009, 1826; P. Weiss, „Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik" 2012, Bd. 181, 807 = AE 2012, 1953; RMD V 416 = AE 2018, 1287; AE 2021, 1069, jako konsul AE 2010, 1361; jako prokonsul Azji – AE 1907, 180 = ILS 8830 = I.Eph. 3029 = IK 17, 3029 (zbawca prowincji).

[47] Dokładny opis zabytku wraz z rekonstrukcją inskrypcji zob. G. L. Gregori, *Vita e gesta del senatore bresciano Marco Nonio Macrino*, w: *Sulla via Flaminia. Il mausoleo di Marco Nonio Macrino*, ed. D. Rossi, Milano 2012, s. 286–301.

turze pełnił trzy funkcje: legata legionu *XIV gemina* w Pannonii superior, kuratora koryta i nabrzeży Tybru oraz kloak miejskich, legata Pannonii inferior (prowincji z obsadą legionową). Później uzyskał konsulat dodatkowy[48], po którym został namiestnikiem Pannonii superior (prowincji z obsadą legionową). Kolejnym etapem jego kariery był zarząd połączonych prowincji hiszpańskich – Betyki (Baetica) i Hiszpanii Bliższej (Hispania Citerior). W czasie sprawowania tego urzędu prowadził działania zbrojne przeciwko najazdom Maurów. Następnie był legatem i comesem imperatora w dwóch wojnach (germańskiej i sarmackiej), po czym został przez senat wybrany na prokonsula Azji. Jako prokonsul walczył z najazdem Bastarnów[49]. Zaprezentowana kariera pozwala uznać go za utalentowanego *vir militaris*. Jako *comes* i *amicus* z pewnością należał do *consilium principis*. Liczne urzędy obejmowane po konsulacie dowodzą, że był ceniony – zarówno przez cesarza, jak i senat. Jego pozycja niewątpliwie miała wpływ na kariery późniejszych przedstawicieli rodu Noniuszów i ich awans do patrycjatu.

Obecność inskrypcyjna w Brixii. Macrinus jest poświadczony w dziewięciu inskrypcjach z Brixii, w których występuje zarówno jako osoba fundująca, jak i honorowana.

Wystawił pięć napisów w Brixii, w tym trzy nagrobne, swoim przyjaciołom: M. Caeciliusowi Fab. Privatusowi[50], Sex. Valeriusowi Sex. f. Fab.

[48] Był więc drugim senatorem (i konsulem) w rodzinie, a nie – jak twierdzi Anna Guadagnucci, *L'Italia del Nord nell'Impero Romano. Regioni e connectività*, Pisa 2018, s. 189 – pierwszym.

[49] Więcej na ten temat zob. A. Filippini, G. L. Gregori, *Adversus rebelles. Forme di ribelione e di reazione romana nelle Spagne e in Asia minore al tempo di Marco Aurelio*, „Mediterraneo Antico" 2009, vol. 12, s. 55–96.

[50] CIL V 4325 = InscrIt 10, 5, 112: „M(arco) Caecilio Fabia Privato amico, M(arcus) Nonius Macrinus, t(estamento) f(ieri) i(ussit)".

Primusowi[51], M. Liciniusowi C. Lucretiusowi M. f. Fab. Censorinusowi[52], a także napis za pomyślność swojej żony Arrii[53] oraz *ex voto*[54].

Zespół tych inskrypcji świadczy o aktywnej działalności Macrinusa w przestrzeni miejskiej Brixii i jego silnych związkach ze środowiskiem lokalnej elity. W żadnym z napisów nie występuje on z przynależnymi tytułami, takimi jak *vir clarissimus* czy *consul*, co sugeruje, że nie traktował ich jako formy autopromocji ani podkreślenia własnej pozycji społecznej. Jednak także osoby honorowane figurują bez wskazania ich stanu i pozycji społecznej (elita municypalna?), co pozwala odnieść wrażenie, że inskrypcje miały prywatny charakter.

Zastanawiające jest, że Macrinus nie ufundował napisu ku czci ojca – wystawił go natomiast (dla dziadka) jego syn M. Nonius Arrius Mucianus Manlius Carbo.

M. Noniusowi Macrinusowi poświęcono w Brixii cztery inskrypcje. Wystawcami byli: stan dekurionów Brixii[55], syn[56] oraz byli podwładni: L. Ussius Picentinus *commilitus*[57] i T. Iulius Iulian(us), trybun kohorty

---

[51] CIL V 4361 = InscrIt 10, 5, 150 = SupplIt 8, 1991, s. 166 ad nr. (A. Garzetti): „Sex(to) Valerio Sex(ti) f(ilio) Fab(ia) Primo amico, M(arcus) Nonius Macrinus t(estamento) f(ieri) i(ussit)".

[52] CIL V 4336 = InscrIt 10, 5, 124 = AE 2012, +95 = EDCS 4203388: „M(arco) Licinio C(aio) Lucretio M(arci) f(ilio) Fab(ia) Censorino amico, M(arcus) Nonius Macrinus test(amento) fieri iussit".

[53] CIL V 4864 = ILS 3986 = InscrIt 10, 5, 1026: „Dis conservatorib(us) pro salute Arriae suae M. Nonius Macrin(us) consaecr(avit)".

[54] CIL V 4300 = InscrIt 10, 5, 763: „M(arcus) Nonius Macrinus ex voto". Brak pierwotnej lokalizacji zabytku nie pozwala stwierdzić, jakiemu bóstwu był ofiarowany.

[55] Zob. przypis 44. Ostatnim stanowiskiem wymienionym w tej inskrypcji była legacja Pannonii superior.

[56] „Atheneum" 1977, t. 55, s. 177 = InscrIt 10, 5, 131 = SupplIt 8, 1991, s. 166 ad nr. (A. Garzetti): „M(arco) Nonio M(arci) fil(io) Fab(ia) Macrino co(n)s(uli), M(arcus) Nonius Arrius Mucianus Manlius Carbo patri".

[57] CIL V 4344 = InscrIt 10, 5, 130: „M(arco) Nonio M(arci) f(ilio) Fab(ia) Macrino co(n)s(uli), XV vir(o) sacr(is) fac(iundis), pr(aetori), leg(ato) Aug(usti) pr(o) praet(ore) prov(inciae) Pannon(iae) Inferior(is), L(ucius) Ussius Picentin(us) commil(ito) praesidi optimo et rarissim(o)".

Prim(ae) Pann(oniorum)[58]. Intencją stanu dekurionów było podkreślenie kariery patrona, syna – zaznaczenie statusu konsularnego ojca, a podwładnych – związków z wpływowym senatorem.

Wart zauważenia jest fakt, że podlegli mu żołnierze wystawili inskrypcje honoryfikacyjne nie w prowincjach, w których z nim służyli, lecz w jego rodzinnym mieście. Świadczy to o chęci uhonorowania Macrinusa w miejscu, gdzie był powszechnie znany, a ich gest mógł zostać szeroko dostrzeżony. Niewykluczone, że pełnił wobec nich funkcję patrona.

Podsumowując, należy stwierdzić, że Macrinus otaczał się szerokim kręgiem przyjaciół i współpracowników, których relacje z nim możemy częściowo odtworzyć dzięki świadectwom epigraficznym.

Zarówno skala, jak i charakter dedykacji sugerują, że był osobą zamożną, skoro dekurionowie Brixii poświęcili mu inskrypcję jako swojemu patronowi, a przy Via Flaminia wzniósł sobie okazały grobowiec. Patronat oznaczał nie tylko wsparcie interesów Brixii w Rzymie, lecz prawdopodobnie także konkretne donacje dla lokalnej społeczności.

W przestrzeni historycznej miasta Macrinus pojawiał się, podobnie jak ojciec, jako: żołnierz, członek ważnego kolegium religijnego i senator rangi konsularnej. Liczne inskrypcje z Brixii potwierdzają fakt jego zamieszkania w tym mieście (w przeciwieństwie do ojca, który rezydował w Weronie). Warto podkreślić, że obaj byli patronami miast, które były ich siedzibami.

[58] CIL V 4343 = InscrIt 10, 5, 129 = SupplIt 8, 1991, s. 166 ad nr. (A. Garzetti): „M(arco) Nonio M(arci) f(ilio) Fab(ia) Macrino co(n)s(uli), XV vir(o) sacris fac(iundis), leg(ato) Aug(usti) pro pr(aetore) prov(inciae) Pann(oniae) Super(ioris), T(itus) Iulius Iulian(us), trib(unus) coh(ortis) Prim(ae) Pann(oniorum) praesidi optim(o)".

3. M. Nonius Arrius M. f. Fab. Mucianus Manlius Carbo (cos. suff. ca 180)*

Związki rodzinne. Pochodził z małżeństwa M. Noniusa M. Fab. Macrinusa z Flavią Arrią, po której rodzie przejął drugie *gentilicium* – Arrius. Sam był żonaty z Sextią Asinią Pollą z konsularnego rodu *Sextii*[59]. *Cognomina* Manlius Carbo wskazują na powinowactwo w linii żeńskiej z konsularnym rodem *Manlii Carbones*. Synami Mucianusa byli: M. Nonius M. f. Pob. Arrius Mucianus i M. Nonius M. f. Fab. Arrius Paulinus Aper[60]. Różne *tribus* obu synów sugerują możliwe *transitio domicilii* starszego z nich i odziedziczenie majątku rodu *Delphii Peregrini* z Werony. Młodszy z synów zarządzałby po tym podziale dobrami w Brixii.

Cursus honorum. Brakuje nam informacji o karierze tego senatora. W rodzinach senatorskich zdarzały się przypadki rezygnacji z kariery urzędniczej – taka sytuacja mogła utrzymywać się przez dwa pokolenia,

---

* Przyjmuje się, że był konsulem około 189 r. Na ten czas datowane są dwa posągi (z inskrypcjami), które wystawił ku czci Commodusa, co traktuje się jako podziękowanie za desygnację na konsulat. Moim zdaniem konsulat otrzymał jeszcze za rządów Marcusa Aureliusa, u boku którego jego ojciec był wpływowym dowódcą (*comes*, *amicus*). Wystawienie posągów około 189 r. mogło wiązać się z falą represji wobec stanu senatorskiego i być elementem zaskarbienia sobie łask cesarza lub podziękowaniem za awans, np. do patrycjatu.

[59] Zob. L. Schumacher, op. cit., stemma nr V; M.-Th. Raepsaet-Charlier, op. cit., s. 569–570. Natomiast według Alföldy'ego, *Senatoren aus Norditalien*, s. 344 i Breuera, op. cit., s. 39, Sextia Asinia Polla była żoną cos. ord. 201 r. M. Noniusa M. f. Pob. Arriusa Mucianusa z Werony. Jednak fakt, że była ona honorowana w Brixii (*tribus* Fabia), a nie w Weronie (*tribus* Poblilia), wyraźnie dowodzi, że była żoną Carbona zamieszkującego w Brixii. Zamieszanie wynika z faktu, że mąż Asinii figuruje w napisie jako M. Nonius Arrius Mucianus, mógł więc nim być zarówno cos. suff. około 180 r., jak i cos. ord. 201 r.

[60] Wielu badaczy widzi to odmiennie: Christian Settipani, op. cit., s. 214–215, uznał Carbona i Mucianusa (cos. ord. 201) za ojca i syna, a Apra za syna Mucianusa i wnuka Carbona; Alföldy, *Senatoren aus Norditalien*, s. 349, nr 27, uznał Paulinusa za syna lub wnuka Carbona; Schumacher, op. cit., stemma nr V, uznał Carbona i Apra za ojca i syna.

jednak w trzecim prowadziła do utraty statusu senatorskiego. Na podstawie jednej inskrypcji, z której pozostało […Arr]ius Muc[ianus] […]atus […], można założyć, że był *consul designatus*[61].

Obecność inskrypcyjna w Brixii. W mieście był aktywny – wystawił napisy ku czci swojego dziadka[62] oraz ojca[63] (oba na bazach posągów), a także dwa napisy na bazach posągów ku czci cesarza Commodusa[64]. Zachował się też fragmentaryczny napis poświęcony nieznanej osobie[65]. Natomiast jego żona, Sextia Asinia Polla, została uhonorowana przez *collegium iuvenum Brixianorum* za swoje zasługi (czyli zapewne za donacje)[66].

W przestrzeni historycznej miasta Carbo pojawia się jako konsul desygnowany, syn i wnuk konsulów, lojalny poddany cesarza, którego żona została benefaktorką młodzieży. Nie znamy inskrypcji jemu poświęconych.

---

[61] InscrIt 10, 5, 133 = SupplIt, 8, 1991, s. 166 ad nr. (A. Garzetti) = AE 1956, 65. Całość inskrypcji zob. przypis 65.

[62] CIL V 4346 = InscrIt 10, 5 nr 128: „M(arco) Nonio M(arci) f(ilio) Fab(ia) Muciano co(n)s(uli), XV viro sacr(is) fac(iundis), Mucianus avo".

[63] „Atheneum" 1977, t. 55, 177 = InscrIt 10, 5, 131 = SupplIt 8, 1991, s. 166 ad nr. (A. Garzetti): „M. Nonio M. f. Macrino cos. M. Nonius Arrius Mucianus Manlius Carbo patri". Brak urzędu *XV vir sacris faciundis* w tej dedykacji wynikał zapewne z fakt, że żył jeszcze ojciec Macrinusa (Mucianus), po śmierci którego syn przejął wspomnianą godność.

[64] CIL V 4318 = InscrIt 10, 5, 101– 2: „Imp(eratori) Caesari Divi M(arci) Antonini Pii German(ici) Sarmat(ici) filio divi Pii nepot(i) divi Hadrian(i) pronep(oti) divi Traiani Parthic(i) abnepoti divi Nervae adnepoti M(arco) Aurelio Commodo Antonin(o) Pio Felici Aug(usto) Sarmatic(o) Germ(anico) Maximo Brittann(ico), pont(ifici) max(imo), trib(unicia) potest(ate) XIIII, imp(eratori) VIII, co(n)s(uli) V, p(atri) p(atriae), fortissimo principi M(arcus) Nonius Arrius Mucianus".

[65] InscrIt 10, 5, 133 = SupplIt 8, 1991, s. 166 ad nr. (A. Garzetti), jako „[design]atus" = AE 1956, 65: „[……?] […]o[…] [… pri]ncipi […?] [Nonius Arr]ius Muc[ianus… design]atus".

[66] CIL V 4355 = InscrIt 10, 5, 145: „Sextiae T(iti) fil(iae) Asiniae Pollae M(arci) Noni Arri Muciani <uxori> colleg(ium) iuvenum Brixian(orum) ob merita".

4. M. Nonius M. f. Pob. Arrius Mucianus (cos. ord. 201)

Związki rodzinne. Starszy syn konsula dodatkowego z około 180 r. M. Noniusa Arriusa Mucianusa Manliusa Carbona i Sextii Asinii Polli[67]. O jego żonie i dzieciach brakuje nam informacji[68].

[67] Związki rodzinne konsula z 201 r. są w literaturze różnie oceniane: według Mommsena (ad CIL V, s. 339) był wnukiem M. Noniusa Mucianusa cos. 138 r.; Barbieri, op. cit., nr 379, uznał go za syna M. Noniusa Macrinusa; Schumacher, op. cit., stemma nr V, za syna M. Noniusa Macrinusa i Arrii, brata M. Noniusa Arriusa Mucianusa Manliusa Carbona.

[68] Hipotetyczne powiązania rodowe *Nonii Arrii* przedstawili François Chausson, Gian Luca Gregori, *Marco Nonio Macrino e i Nonii Arrii*, w: *La villa romana die Nonii Arrii a Toscolano Maderno*, ed. E. Roffia, Milano 2015, s. 281–294, którzy błędnie założyli, że cos. 201 r. ożenił się z Asinią Pollą, ich córka Nonia wyszła za mąż za Ser. Corneliusa, a wnuczka Cornelia Arria Sextia Praetextata poślubiła M. Clodiusa Pupienusa Maximusa, cos ord. II 234 r. przyszłego cesarza. We wcześniejszych tekstach Chausson przedstawiał inne wariancje. W artykule *Un portrait de groupe avec dame: autour de Cornelia Praetextata*, „Cahiers du Centre Gustave Glotz" 1996, vol. 7, s. 319–368, uznał, że to Carbon ożenił się z Asinią Pollą, ich córka wyszła za mąż za Ser. Calpurniusa Piso, a wnuczka Cornelia Arria Sextia Praetextata za późniejszego cesarza. Warto dodać, że w tym tekście Chausson uznał za synów Carbona M. Noniusa Arriusa Paulinusa (!) cos. ord. 201 r. i M. Noniusa M. f. Fab. Arriusa Paulinusa Apra. W innym artykule Chausson, *Variétés généalogiques – V. Africanus et Corneliae. Remarques sur un réseau impérial des années 238–268*, w: *Historiae Augustae Colloquium Nanceiense*, ed. C. Bertrand-Dagenbach, Fr. Chausson, Edipuglia 2014, s. 141 (stemma), uznał, że Cornelia Arria Sextia Praetextata była żoną Pupienusa i doczekała się z nim prawdopodobnie sześciorga dzieci. Zdanie to ostatnio podtrzymał w artykule *Empereurs et sénateurs aux IIe – IIIe siècles: quelques remarques sur des réseaux de parenté*, w: *Prosopographie des Römischen Kaiserreichs: Ertrag und Perspektiven*, „Kolloquium aus Anlass der Vollendung der Prosopographia Imperii Romani", Hrsg. W. Eck, M. Heil, Berlin 2017, s. 133–154, nie konkretyzując jednak, czyją córką i wnuczką była Cornelia Arria Sextia Praetextata. Wiele stemm rodu Pupienusa (za innymi autorami) przytacza Settipani, op. cit., s. 117–129, żadna jednak nie zdobyła powszechnego uznania. Nadmienię, że poza zbieżnością części *nomen* hipotetycznej żony (Arria Sextia) nie ma żadnego dowodu na pokrewieństwo Pupienusa z Noniuszami z Brixii.

Cursus honorum. Inskrypcja z Werony podaje, że był: *praetor, consul, XV vir sacris faciundis* oraz *curator* (*et patronus*) *Veronensium*[69]. *Cursus* jest niekompletny, nie mamy wiedzy o początkach kariery Mucianusa, co wynika ewidentnie z celowego wskazania w inskrypcji najważniejszych, z punktu widzenia mieszkańców Werony, urzędów. Wymieniony patronat był związany z donacją na odbudowę łaźni w Weronie.

Jego konsulat zwyczajny był niewątpliwie ukoronowaniem przemyślanej strategii rodu, dzięki której *Nonii* weszli do elity konsularnej i uzyskali status patrycjuszowski. Konsulat ten wpisywał się też w zmianę polityki cesarza Septimiusa Severusa, który po szeregu represji próbował unormować relacje z senatem i poprzez nominacje włączać przedstawicieli arystokracji italskiej do kręgu współpracowników cesarza.

Obecność inskrypcyjna w Brixii. W okolicach Brixii Mucianus poświęcił napis bogini Dianie (*votum solvit*)[70], został też wspomniany w napisie wystawionym w Castel Toblino przez Druinusa, zarządcę jego dóbr[71]. W przestrzeni miejskiej Brixii, jak i w całym Imperium Romanum, był znany jako konsul zwyczajny (z L. Anniusem Fabianusem).

---

[69] CIL V 3342 = ILS 1148: „M(arco) Nonio M(arci) f(ilio) Pob(lilia) Arrio Muciano co(n)s(uli) pr(aetori) XV [v]ir(o) sac(ris) f(aciundis) curatori et patrono r(ei) p(ublicae) Veronens[i]um ob largitionem eius quod at thermas Iuventianas perficiend(as) HS CCCC (milia) n(ummum) rei public(ae) dederit ordo". Jego urzędowanie jako *XV vira sacris faciundis* w 204 r. potwierdzają akta *ludi saeculares*: CIL VI 32327 ll. 12.29 = ILS 5050 a; CIL VI 32329 l. 31; CIL VI 32332 l. 4.

[70] CIL V 5092 = M. Vavassori, *Le antiche lapidi di Bergamo e del suo territorio* (= „Notizie Archeologiche Bergomensi", 1, 1993), s. 199, nr 111 = SupplIt 16, 1998, s. 304 ad nr.: „Dianae sacrum M(arcus) Nonius Arrius Mucianus c(larissimus) v(ir) co(n)s(ul) v(otum) s(olvit)".

[71] CIL V 5005 = ILS 3761 = InscrIt 10, 5, 1098 = SupplIt 8, 1991, s. 183, ad nr. (A. Garzetti) = AE 2001, 1068: „Fatis Fata[bus] Druinus M(arci) No[ni] Arri Muciani c[larissimi v(iri)] actor praediorum Tublinat(ium) tegurium a solo impendio suo fecit, et in tutela eius ((sestertios)) n(ummos) CC conlustrio fundi Vettiani dedit".

5. M. Nonius M. f. Fab. Arrius Paulinus Aper

Związki rodzinne. Młodszy syn konsula dodatkowego z około 180 r. M. Noniusa M. f. Fab. Arriusa Mucianusa Manliusa Carbona i Sextii Asinii Polli[72], brat konsula zwyczajnego 201 r. M. Noniusa M. f. Pob. Arriusa Mucianusa. *Cognomen* Aper nawiązuje do Flavii Arrii, jego babki, spowinowaconej z rodem *Flavii Apri*; *cognomen* Paulinus nie ma umocowania w stemmie rodu. Jego żoną była patrycjuszka Roscia Pacula, zapewne córka Vibii Salvii Varii z Brixii i konsula zwyczajnego 187 r. L. Rosciusa Aelianusa Paculusa, siostra konsula zwyczajnego 223 r. L. Rosciusa Aelianusa Paculusa Salviusa Iulianusa; o dzieciach Paulinusa i Roscii nic nam nie wiadomo.

Cursus honorum. Znany z inskrypcji, którą w Brixii wystawiło mu jako patronowi *collegium dendrophororum*[73]. Był kolejno: *XV vir sacris faciundis, quaestor candidatus, praetor urbanus, curator reipublicae Nicomedensium et Nicaeensium, curator viae Appiae, iuridicus regionis Transpadanae*. Status *quaestor candidatus* oraz brak trybunatu lub edylatu w *cursus* wskazują, że był patrycjuszem. Piastowanie trzech urzędów rangi pretorskiej, nietypowe dla patrycjuszy mogących uzyskać konsulat bez ich sprawowania, można wiązać z oczekiwaniem na konsulat zwyczajny, co tłumaczy jego aktywność w sferze publicznej. Prawdopodobnie zmarł przed jego osiągnięciem.

---

[72] Zob. także: A. Garzetti, *I Nonii di Brescia*, s. 183; S. Breuer, op. cit., s. 39–40; W. Eck, *Der neue Pauly*, Nonius II 3. Inaczej widzą to: L. Schumacher, op. cit., stemma V (bratanek cos. ord. 201 r., syn Manliusa Carbona cos. suff. ok. 180); G. L. Gregori, *Brescia Romana…*, t. 2, s. 112 (syn cos. 201 r. i Sextii Asinii Polli); G. Barbieri, op. cit., nr 380 (syn lub potomek M. Noniusa Macrinusa).

[73] CIL V 4341 = InscrIt 10, 5, 135 = ILS 1150 = SupplIt 8, 1991, s. 166 ad nr. = AE 2006, +448: „M(arco) Nonio M(arci) f(ilio) Fab(ia) Arrio Paulino Apro c(larissimo) v(iro), XV viro sacris faciundis, quae[s]tori candidato, praeto[ri] urbano, curatori rei pu[bl(icae)] Nicomedensium et Nica[een]sium, curatori viae App[iae], iuridico region(is) Tran[spad(anae)], coll(egium) dendroph[or(orum)] quod eius industria immuni[t]as collegi nostri sit connfirma[ta], patrono, l(oco) d(ato) d(ecreto) d(ecurionum)".

Obecność inskrypcyjna w Brixii. Wystawił dwie inskrypcje poświęcone bogu Merkuremu (jako *clarissimus iuvenis*)[74], które informowały o spełnieniu złożonego ślubu (*votum*). Napisy nie podają powodu uhonorowania bóstwa poza wzmianką „pro salute", co można zrozumieć jako dziękczynienie za pomyślność lub ocalenie (np. podczas podróży). Wystawił też inskrypcję „najdroższej małżonce" Paculi[75].

On sam został uhonorowany dwukrotnie – przez *collegium dendrophororum*, któremu pomógł utrzymać *immunitas* (zwolnienie od podatków), i *cultores Larum eius* (czcicieli jego larów)[76].

W przestrzeni miejskiej Brixii pojawiał się jako: *clarissimus iuvenis*, senator, patron, kochający mąż i pobożny Rzymianin.

Podsumowanie

Ród *Nonii* z Brixii utrzymywał wysoką pozycję w elicie senatorskiej Imperium Romanum od początku II w. do pierwszej połowy III w., co potwierdzają kolejne kariery jego przedstawicieli: M. Noniusa Mucianusa (cos. suff. 138), M. Noniusa Macrinusa (cos. suff. 154), M. Noniusa Arriusa Mucianusa Manliusa Carbo (cos. suff. ca 180), M. Noniusa Arriusa Mucianusa (cos. ord. 201) oraz M. Noniusa Arriusa Paulinusa Apra. W ich przypadku można mówić o zjawisku „dziedziczenia konsulatu"[77],

[74] CIL V 4262 = InscrIt 10, 5, 812: „Deo Merc(urio) M(arcus) Non(ius) Arr(ius) Paulinus Aper c(larissimus) i(uvenis) pro salute sua v(otum) s(olvit) l(ibens) m(erito)"; CIL V 4263 = InscrIt 10, 5, 56: „Deo Merc(urio) M(arcus) Nonius Arr(ius) Paulinus Aper, c(larissimus) i(uvenis), vot(um) quod vov(erat) s(olvit) l(ibens) m(erito) c(um) s(uis)".

[75] CIL V 4342 = InscrIt 10, 5, 136 = SupplIt 8, 1991, s. 166 ad nr.: „[…] L(uci) fil(iae) [P]aculae c(larissimae) f(eminae), M(arcus) Nonius Arrius Paulinus Aper c(larissimus) v(ir) coniugi carissimae".

[76] CIL V 4340 = InscrIt 10, 5, 134: „M(arco) Nonio M(arci) f(ilio) Fab(ia) Arrio Paulino Apro c(larissimo) i(uveni), XV vir(o) sacr(is) fac(iundis), cultores Larum eius".

[77] Zjawisko obejmowania konsulatu przez kolejnych członków tego samego rodu opisywali m.in. Géza Alföldy, *Konsulat…*, 85 i nast.; Paul M. M. Leunissen, op. cit., s. 90; Danuta Okoń, *Severi et senatores: polityka personalna cesarzy dynastii Sewerów wobec senatorów w świetle badań prozopograficznych (193–235 r. n.e.)*, Szczecin 2009, s. 106–108.

które – w połączeniu z uzyskanym statusem patrycjuszowskim – utrwaliło pozycję rodu w elicie konsularnej.

Na ten sukces złożyły się zarówno aktywność w służbie publicznej i zasługi wojenne (M. Nonius Macrinus), jak i przemyślana polityka małżeńska wzmacniająca nie tylko prestiż, lecz także możliwości awansów (protekcje). Aktywność inskrypcyjna Noniuszów w Brixii wykazuje cechy konsekwentnej działalności komemoratywnej przedstawicieli rodu. Wystawili oni 13 inskrypcji, natomiast im wystawiono 8 (łącznie 21). Poświęcili napisy: bogom, cesarzowi (Commodusowi), rodzinie i przyjaciołom. Sami byli honorowani przez zstępnych, byłych podwładnych (zapewne klientów) oraz dekurionów i kolegia w Brixii oraz Weronie.

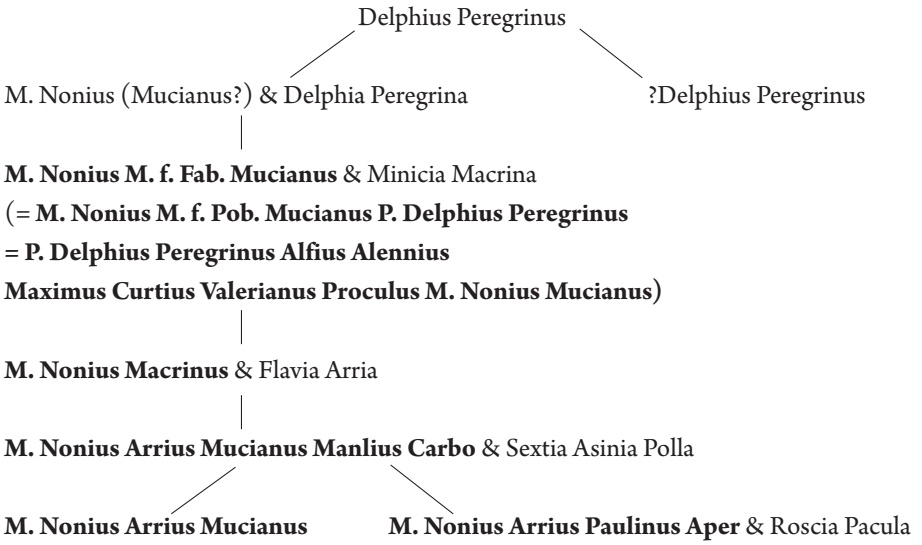
Wszyscy prezentowani *Nonii* pojawiają się w przestrzeni miejskiej jako senatorowie i niemal wszyscy jako konsulowie; początkowy status ekwicki został umiejętnie ukryty. Wcześniejsze pokolenia rodu chętnie odwoływały się do swoich konsularnych antenatów, kolejne natomiast nie odczuwały już potrzeby ciągłego udowadniania swojego statusu.

Inskrypcje dedykowane im w Brixii były wyrazem dążenia lokalnych elit do podkreślenia związków z wpływowymi osobistościami; te natomiast, które wystawili *Nonii*, świadczą o podtrzymywaniu przez nich (mimo kariery ogólnoimperialnej) więzi z rodzinnym miastem, ich „małą ojczyzną”[78]. Brak jednoznacznych świadectw działalności budowlanej nie podważa znaczenia rodu w życiu publicznym Brixii; zachowane *vota*

[78] O silnym wpływie rodu na społeczność miejską świadczy też 13 inskrypcji wymieniających 18 wyzwoleńców o *gentilicum* Nonius: M. Non[ius] Abascant[us] (CIL V 4663 = InscrIt 10, 5, 464), M. Nonius Agathonicus (CIL V 4139 = InscrIt 10, 5, 842), Nonius Chresimus (InscrIt 10, 5, 1078 = „Arctos” 15, 104 = AE 1977, 299), M. Nonius Clarus (CIL V 4296 = InscrIt 10, 5, 14), Nonius Liberalis (CIL V 4727 = InscrIt 10, 5, 535), M. Nonius Syntrophus i Nonia Euthymia (CIL V 4999 = InscrIt 10, 5, 1085), M. Nonius Senecianus (CIL V 4200 = InscrIt 10, 5, 6), M(arcus) Non(ius) Severin(us), Nonia Severa, Nonia Severina (CIL V 4531 = InscrIt 10, 5, 329), M. Nonius Telesinus, Nonia Theano, Nonia Telesilla (CIL V 4662 = InscrIt 10, 5, 463), Nonia Heliodora (CIL V 4620/1 = InscrIt 10, 5, 418), Nonia Hermais (CIL V 4664 = InscrIt 10, 5, 466), Nonia Sabina (CIL V 4665 = InscrIt 10, 5, 974), Nonia Salvia (AE 2010, 577). Więcej o wyzwoleńcach Noniuszów zob. J. Zając, op. cit., s. 112–114. Listę znajdującą się w tej pracy uzupełniam o trzy osoby: Noniusa Liberalisa, M. Noniusa Senecianusa, Nonię Salvię.

i inskrypcje honoryfikacyjne wskazują na świadome preferowanie form mecenatu typowych dla italskiej elity senatorskiej, zapewniających regularną widoczność w przestrzeni miejskiej.

Stemma rodu*
(propozycja D. Okoń)

* *Nomina* senatorów zaznaczono pogrubieniem.

Wykaz skrótów

AE – „L'Année épigraphique", Paris 1888–
CIL – *Corpus Inscriptionum Latinarum*, Berlin 1863–
EDCS – Epigraphik-Datenbank Clauss/Slaby
I.Eph. – *Die Inschriften von Ephesos*, Hrsg. C. Börker et al., Bonn 1979–1984
IK – *Die Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, Hrsg. W. Ameling et al., Bonn 1972–
ILS – H. Dessau, *Inscriptiones Latinae Selectae*, Berlin 1892–1916 (reedycja 1954–1955; 1962).
ILTun. – A. Merlin, *Inscriptions latines de la Tunisie*, Paris 1944.
InscrIt – *Inscriptiones Italiae*, Rome 1931–
RE – *Real-Encyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*, Hrsg. A. Pauly, G. Wissowa et al., Stuttgart–München 1839–1980
RMD – M. M. Roxan, P. Holder, *Roman Military Diplomas*, vol. 4–5, London 2003–2006.
RGZM – „Jahrbuch des Römisch-Germanische Zentralmuseum", Mainz 1951–
SupplIt – „Supplementa Italica. Nuova serie", Rome 1981–